

International Journal of Languages' Education and Teaching
Volume 3 / 2014

BİR DAVA VE TOPLUM ADAMI OLARAK NECİP FAZIL'IN "FİKİR ÇİLESİ"

Kemal EROL

Assist. Prof. Dr.

lameklare@gmail.com

Yüzüncü Yıl University

Department of Turkish Education

ÖZET

Bir geçiş dönemi aydını olan Necip Fazıl Kısakürek, Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatı tarihinde her şeyden önce şair ve düşünür kimliğiyle öne çıkan bir şahsiyettir. 1934 öncesine ait şiirleri, hâkim unsur olan "ben" in psikolojik ve metafizik problemleri etrafında teşekkül eder. Bu tarihten itibaren onun hayat felsefesinde, eşya ve varlık telakkisinde kökten bir değişme yaşanır. Bu değişim, onun sanatı algılayışını da çok büyük oranda etkiler. "Dava ve Cemiyet" başlıklı bölüme ait şiirleri, Osmanlıdan Cumhuriyete geçiş sürecindeki Türk toplumunun yirminci yüzyılın ortalarında yaşadığı Batılılaşma eksenli değişime dair trajik durumunu betimler. Sanat yaşamında idealist ve varoluşçu felsefecileri olumlayan şair, önce metafizik endişelerden insanın yalnızlığına; sonra da toplumsal buhrandan ideolojiye, oradan da memleket meselelerine yönelir. Necip Fazıl, ikinci dönem şiir sanatını idealist bir aydın tipinin tebliğci söylem biçimiyle olgunlaştırır. Onun fikir çilesini doğuran/besleyen temel kaynaklardan biri de budur. Nitekim o, şiirlerine aksettirdiği duygu, düşünce ve inançlarıyla; toplumsal ve siyasal görüşleriyle fikir/ideoloji ve sanat eseri arasındaki ilişkiyi ortaya koyar. Dinî değerler, felsefî ve metafizik konular ile toplumsal meseleler, şairin fikir, gaye ve ülküsünü yüklediği "mutlak hakikat" i arama sanatı dediği şiirinin poetikasını oluşturur. Bu çalışmada Necip Fazıl Kısakürek'in mistik ve metafizik anlayışı ile toplumsal alandaki düşüncelerine dikkat çekilmiş, sanatsal faaliyetleri sırasında yaşadığı "fikir çilesi" ne ayna tutulmuştur. Çalışmada şairin bu cephesi hakkında yapılan tespitler, onun hayat hikâyesinden, şahsî mizacından, sanat anlayışından ve eserlerinden yola çıkılarak belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Necip Fazıl Kısakürek, poetika, dava, cemiyet, fikir çilesi.

NECİP FAZIL'S "IDEA SUFFERING" AS A MAN OF CASE AND SOCIETY

ABSTRACT

Necip Fazıl Kısakürek who is intellectual of transition period is a person who comes forward with poet and philosopher identity in Turkish Literature History of Republic period. In his poems before 1934, main factor is "me" and it forms around its psychological and metaphysical problems. Since then, in his life philosophy, the concept of property and possession has changed radically. This change affects highly his art perception. His poems under the title of "Case and Community" describe tragic situation of Turkish society in which transition process from Ottoman to Republic period. This tragic situation is about westernisation axes change in the middle of 21th century.

Firstly the poet who supports idealist and existentialist philosophers in art life leans to loneliness instead of metaphysical anxieties. Then he leans to ideology instead of social conjuncture and finally he is interested in hometown matters. Necip Fazıl ripens the poetry of second period with an elucidative rhetoric of an idealist intellectual. It is one of the basic source which feed idea suffering. As a matter of fact he puts relation forward between idea / ideology and artwork with emotion, opinion and belief which reflect to his poems and social and political views. Sacred values philosophical and metaphysical issues and social matters generate his whole ideas and theories about poem called art of searching certain fact. The poet ascribes his ideas and purposes to the "certain fact". In this study, it is pointed out Necip Fazıl Kısakürek's mystical and metaphysical perception and his opinions in the social field. It is also enlightened to idea suffering which he lives during artistic activities. In the study, evaluations about poet's this aspect are defined according to his biography, personal temperament, art perception and works.

Key Words: Necip Fazıl Kısakürek, poetical, case, community, idea suffering.

Giriş

Türkçede 'düşünce' karşılığı olarak kullanılan 'fikir', Tahirü'l -Mevlevî'nin *Edebiyat Lügati*'nde şu şekilde tarif edilmektedir: "Fikir, düşünce demektir ki, sözün de, yazının da üss-ül esasıdır. Fikrin bazı meziyetleri vardır: Fikrin zihinde bulunmasına " icâd ", sıraya konulmasına " terhib ", başka şeylerle karıştırılmasına "vahdet" diyorlar. Fikrin bir cihetten doğruluğuna "hakikat", her cihetten doğruluğuna "selâmet" denir" (Tahir'ül-Mevlevi, 1973: 45). Buna göre fikir, eserde saklı duran örtülü bir cevher gibidir. Kimi zaman iyi bir okuyucu bile eserin dokusuna nüfuz eden esas fikrin detaylarına inemeyebilir. Söz konusu cevheri, ancak hassas bir sarraf inceliğiyle araştırmacı tespit ve tahlil edebilir. Bu bağlamda Cumhuriyet dönemi şiirimizin *Hisarcılar* grubuna mensup şairlerden Yahya Akengin, eserin bütününe hâkim "fikir" unsuruna ait görüşlerini açıklarken, dikkat çekici bir benzetmede bulunur. Ona göre fikir, elmanın içerisine sinmiş vitamin gibidir: "*Elmayı lezzeti ve görünüşü dolayısıyla severiz. Vitamin ise, kendiliğinden fonksiyonunu icra eder. Elmanın vitamin değeri, yetiştiği toprağın özellikleri ile bağıntılıdır. Şairin fikir yapısını da, içinde yetiştiği ve orada olgunlaştığı kültür ve dünya görüşü tayin eder. "Bende vitamin var" diye haykıran bir elma nasıl olmazsa, "bende şu fikirler sergilenmiştir" diye bağırın şiir de düşünülemez. Önce bir şiir, kendisine şiirdir dedirtmeli.*" (Akt: Aytaç, 1989: 81)

Türkçede yeni insan tipinin eseri olarak şiir türünün daha yoğun bir şekilde toplumsal meselelerin ifade aracı olması, Tanzimat'la birlikte başlar. Tanzimat'la başlayan ve Cumhuriyet dönemiyle yoluna devam eden Yeni Türk şiirinde çağ, insanı ve cemiyeti ilgilendiren fikirler giderek çeşitlilik kazanır. Türk edebiyatında Servet-i Fünûn ve Fecr-i Atı dönemleri dışta tutulursa, Tanzimat'tan günümüze kadar gelen yeni dönem Türk şiirinde genel olarak insanlığın temel problemlerinin ideolojik yansıması görülür. Şiire konu olan siyasi, sosyal ve kültürel meseleler, millî ve manevî değerler, okuyucu tarafından genellikle ağırlıklı ve belirleyici güç olarak önemsendir. Sanatkârın eserinde işlediği toplumsal konuların, zamanla bir 'fikir meselesi' bağlamında dava hâlini aldığı görülür. Zira belli bir fikir ve dava adamının düşünce dünyasında, basit ferdi duygular ile anlık his ve hayaller yok denecek kadar azdır.

Duyguların yerini fikir yoğunluğu alır. Zira mütedeyyin veya toplumcu sanatkarların vicdanını kanatan, moral değerlerini tahrip eden nedenler, ferdî problemlerden çok dinî veya içtimaî meselelerden doğar. Sanatçının bireyi ve toplumu merkeze alan bu yaklaşımı, eserlerine şahsî ihtiraslardan uzak sosyal, kültürel ve manevî değerler ekseninde yansır. Son yüzyılın insanlığa yaşattığı acı dolu olaylar, aydınları kurtuluş reçetesi bağlamında fikirler üretmeye zorlamıştır. Cumhuriyet dönemi Türk şiirine 'duygu'dan çok 'fikir' unsurunun hâkim olması, belki de bu nedenledir.

Ahmet Hamdi Tanpınar'a göre fikir, his ve imaj, insanı zaman zaman ziyaret eden "lütfkâr misafirler"dir (Tanpınar, 1997: 16). Bu misafirleri ağırlamakta cömert davranan meslek gruplarının başında şairler gelir. Türk edebiyatında toplumsal meselelerin ağırlıklı olarak şiire konu olması, Tanzimat'la başlar. Şairlerin eserleri kadar yaşamlarına da yansıyan fikir çilesi, Tanzimat'tan sonra ara dönemler hariç -baskıcı yönetimden ve sanat için sanat kaygısından dolayı- II. Meşrutiyet yıllarında yazılan çeşitli türden metinlerde yeniden tezahür eder ve kuvvetli olarak da Cumhuriyet dönemi şairlerinde görülmeye başlar.

İnsanlık tarihinde sanat, bilim ve felsefe zihinsel etkinliğin üç farklı disiplini olarak devamlı iç içe geçmiş halde varlığını sürdürmüştür. Her devirde olduğu gibi Cumhuriyet döneminde de aydınlar, düşünürler, şairler, bu disiplinlerden kendi ilgi ve istidatları nispetinde yararlanmışlardır. Genelde dinî ve tasavvufi bir temele dayanan klasik Türk şiiri Tanzimat'la birlikte terk edildikten -tamamen olmasa bile- sonra siyasî ve içtimaî fikirler şiire hâkim olmaya başlar. Servet-i Fünûncular, Avrupa'daki parnasizm, sembolizm gibi yeni ekolleri taklit ederlerken, sonraki dönemlerde şiirde lirizmin fikir eksikliğinden doğduğunu ileri sürenler bile sonuçtan memnun görünürler.¹ Millî Edebiyat döneminde şiirin felsefe, ilim, akıl, fikir ve ideolojiyle münasebeti yeniden kurulur. Fikir, poetik bir kıymet olarak en fazla Cumhuriyet döneminde şiire dâhil edilir. Zira bu dönemde duygu ve düşünce dengesi, fikir ibresinden yana değişir. Ancak fikrin esere yansması normal, hatta gerekli karşılansa da oranına ilişkin denge her zaman yakalanamamıştır. Düşüncenin kurduğu bir yapı olarak şiirin fikirden tamamen tecrit edilmesini doğru bulmayan konu uzmanları,² aynı zamanda şiiri ideoloji ve propagandanın pususuna düşürmenin de sakıncalı olduğu görüşündedirler. Onlara göre bir aile ve toplumda yaşayan sanatçının belli bir fikir, inanç ve ideoloji edinmiş olması gayet tabiidir. Zira sanatçının da herkes gibi belli bir fikri, ideolojisi veya siyasal görüşü olması normaldir. Sanat eserinin de sanatçıyı duygu, düşünce ve ideolojisi bağlamında yansıtması, döneme toplumsal koşullarıyla birlikte ayna tutması beklenen bir durumdur. Ancak önemli olan, işlenecek fikri bir ideolojiye ve siyasî propagandaya alet etmeden eserde eritebilmektir.

Necip Fazıl Kısakürek (1905-1983), fikri şiirin en önemli malzemesi olarak kabul etmekle birlikte, bunun duygudan tamamen yoksun, kaba ve ham şekliyle şiire yansmasına karşıdır. Zira o, şiirin başlıca iki önemli unsuru olarak "his" ve "fikir"i görür.

---

¹ Fikrî bir mana ifade edecek her şeyi şiirden kovan Ahmet Haşim gibi edebiyatımızda müstakil kimliği ile bilinen Yahya Kemal de Türk şiirinin fikirden yana eksik olduğunu itiraf ederken bile şiirde fikir aleyhtarlığını sürdürmüştür. Zira şiire bir iddianın ifadesi olan fikri sokmak onun kimyasını bozmak anlamına geleceği düşüncesiyle saf şiiri savunur. Oysa, "Şiir, felsefe ve ilim gibi mücerret fikirlerle değil, hayal ve sembollerle yapılır" dense de bu dönemde şairler genel olarak duyguları harekete geçiren şiiri aldatıcı bulurlar. (Bkz: Mustafa Şekip Tunç, "Şiir ve Fikir", *Ağaç*, S.4, Nisan 1936, s.2.).

² Valéry'e göre, "Mısrarlarda fikir, meyvedeki besleyicilik hasleti gibi saklı olmalıdır. Bir meyve gıdasızdır fakat sade lezzet görünür. İnsan yalnız haz duyar, fakat bir gıda almış olur" (Valéry, 1936: 284). René Wellek ise, *Edebiyat Biliminin Temelleri*'nde "fikir tarihinin insanın kültür ve diğer alanlardaki bütün çalışmaları arasında sıkı bir bağ ve sanatla bilimler arasında tam bir paralellik" (Wellek, 1983: 163) olduğunu söyler. Wellek, *Edebiyat Teorisi* adlı eserinde de görüşüne yer verdiği Alman edebiyat tarihçisi Herman Ulrici'nin edebiyat eserinin her şeyden önce bir fikir içerdiği ve içermesi gerektiği görüşüne onaylı yaklaşır.

Nitekim şiirlerindeki İslâmî mistisizm, onda kalp ve kafanın benzer idrakte birleştiğini gösterir. Çilekeş bir dava adamı olan Necip Fazıl'ın sanat hayatını, duygu ve düşünce dünyasını belirleyen etkenler, dönemin değişen siyasi sosyal ve kültürel koşulları ile iki farklı evrede değerlendirilebilecek kendi hayat felsefesi olmuştur. Üstadın sanat hayatını ve fikir dünyasını belli dönemlere ayıran Orhan Okay, onun üç şiirini nirengi nokta kabul ederken, yaşam felsefesini de bu şiirlere bağlı olarak üç devrede ele almaktadır. Okay'a göre Necip Fazıl'ın "Kaldırımlar" şiiri ferdiyetçi ve bohem döneminin, "Çile" ilk adıyla "Senfonya" metafizik döneminin, "Sakarya Türküsü" ise toplum meselelerinin ağırlıkta olduğu döneminin mahsulleridir." (Yardım, 2001: 126). Abdülhakim Arvasi'yi tanımadan önce derin bir bohem hayatın içinde olan şair, bu tarz yaşamı benimsemiş çevrelerle, sanat ve edebiyat dünyasından tanınmış pek çok insanla beraberdir. Söz konusu döneme ait şiirleri ile sonradan yazdığı şiirler birbirinden muhteva bakımından oldukça farklıdır. Metafizik bağlantılı dinî ve tasavvufî öğeler ile cemiyetle ilişkili siyasi ve ideolojik karakteri haiz şiirler, şairin 1934 sonrası ikinci dönemine aittir. Şairin birinci döneme ait korku, endişe, bilinmezlik ve karamsarlık dolu duygu atmosferinin yerini, ikinci dönemde bütün bunları yenmiş olarak sağlam bir idrak ve inancın yol açtığı teslimiyetçi tavırla mutlak hakikati arayış eksenindeki çabaları alır.

Necip Fazıl'ın üzerinde dikkatle durulması gereken belki de en önemli cephesi, henüz çocuk yaşlardan başlamak üzere son nefesine kadar çekmiş olduğu "Çile"sidir. Farkında olmanın kaynaklık ettiği bu çile, "büyük dehaya sahip sanatkârların, velilerin tefekkür ummanına dalanların maddi ve manevi varlıklarını çepeçevre saran sonsuz ve deruni bir çile"dir (Kurt, 1991: 1) ve hakikatte Necip Fazıl'ı yoğuran, olgunlaştıran; ona belli bir seviye kazandıran en önemli unsurdur. Necip Fazıl'ın ruh dünyasında derin bir acı ve ıstıraba kaynaklık ederek şiirine yansıyan fikir, diyanet ve cemiyet olmak üzere iki farklı mecrada tezahür eder.

Dinî Fikirler ve Metafizik Endişeler

Necip Fazıl, Türk düşünce hayatında ontolojik (varoluşsal) kaygıları olan ender aydınlardan biridir. O, siyasal ve ideolojik tercihi varoluşsal bağlamdaki kaygılarından hareketle ulaşır. Kendi arayışını "metafizik buhran" diye adlandıran şairin en belirgin özelliği, hemen her şeyi sorup sorgulamasıdır: "Avrupa'nın (kriz entelektüel) veya (kriz metafizik) dediği, korkunç üstü korkunç bir buhran, madde ötesini kurcalama buhranı... Her şeyin künhünü, dibini, dayanağını, aslını, zatını arama belası... Bela ki bela; insanda bedahet duygusu diye bir şey bırakmayan ve ona zorla Mutlakı aratan bela... Zaman nedir, mekân nedir, aydınlık nedir, karanlık nedir, var nedir, yok nedir, "ne" nedir?" (Kısakürek, 2004: 179). Cumhuriyet döneminde bu temelde "fikir sancısı"ni çekenlerin başında belki de Necip Fazıl gelmektedir. Fikirlerinin kendi ruh dünyası üzerindeki etkileri, manzumelerinde "*fikir çilesi*", "*fikir öfkesi*", "*fikir sancısı*", "*kelepçe*", "*azap*" "*haşmetli azap*" gibi kavramlarla karşılığını bulur. O'nun *Çile*'si dinî ve içtimaî fikirlerin kaynaklık ettiği acılarının ifadesidir. Zira sanatının bir parçası olan şiiri, kültürel yaşamın belirleyicisi olan dinden ve dinî ritüellerden doğar. Nitekim ona göre şiir, mutlaka ilimle de ilişkili olmalıdır. Zira şiir, ilmin gayesi olan "mutlak hakikat"i arama sanatıdır. Keza "ilmin usulünde tebliğ, şiir usulünde telkin hâkim" (Kısakürek, 1946a: 2) olmalıdır. Buna göre şiir ile ilmin gayesi ancak bu durumda birleşmiş olur. Necip Fazıl'ın tasavvufî öğeleri sıkça kullandığı manzumelerinde "mutlak hakikat"i arama fikri baskındır. Üstad'a göre, söz konusu gaye ve arayışın dışında farklı maksatlar edinmiş şiir, buhran üretmekten başka bir işe yaramayacaktır. Zira son yüz yılın şiirini büyük ölçüde materyalist ideolojiye kölelik etmekle suçlaması da bu yüzdendir. Söz konusu arayış süreci boyunca çektiği acıları bir 'fikir sancısı' olarak değerlendiren Necip Fazıl, aynı ismi verdiği bir beytinde kendisi gibi bir farkındalığı olmayanlara şöyle seslenir:

"Lâfımın dostusunuz, **çilemin yabancısı**,
Yok mudur, sizin köyde, çeken **fikir sancısı**?"(s.438)³

Necip Fazıl'da daha genç yaşlarda başlayan "*fikir sancısı*", sözlerine, genel olarak her türden eserlerine, bilhassa şiirlerinin bütününe nüfuz eder. Söz konusu sancıyı besleyen kaynak, kimi zaman dinî ve tasavvufî unsurlar iken; kimi zaman da insanı ve cemiyet hayatını ilgilendiren mütalâalardır. Ona göre insan, yaratılışın ulvî gayesine matuf kutsal emanete sahip çıkma yolunda çoğu kez tökezlemiş, hatta bu emanetin altında ezilmiştir. Allah'ı bu dünya gezegeninde temsil etmenin verdiği ağır sorumluluk, her bakımdan nakıs beş duyu organıyla etten kemikten ibaret insanı fazlaca yormuştur. Zira onun geldiği yer, "mekânı bir satıh", "muşamba" bir "dekor"la kaplı yalan üzerine kurulu "hikâyesi zor" bir dünyadır.⁴ Buradaki hayat ise, beşerin madde planındaki trajedisidir. Bu durum karşısında "dev sancılar"ının başladığını belirten şair, küçücük bir bedene "Kaf Dağı" büyüklüğünde bir yükü taşıma sorumluluğundaki insanın zayıf ve ezik olduğuna işaret eder:

"Ben ki, toz kanatlı bir kelebeğim,
Minicik gövdeme yüklü Kaf Dağı.
Bir zerreciğim ki Arş'a gebeyim.
Dev sancılarımın budur kaynağı!"(s.24).

İnsandaki yorgunluk, emaneti koruma bağlamında bazı zafiyetlere neden olmuş, hatta aklın anlamakta acze düştüğü bir zeminde tereddütler doğurmuş ve neticede insanı büyük günahlar işlemeye sevk etmiştir. İşte Necip Fazıl Kısakürek'i üzerinde derin bir etüt yapmaya zorlayan asıl tefekkürün konusu da budur. "Her fikir içimde bir çift kelepçe" diyen büyük usta, artık bir fikir çilesinin kısıkcındadır. Bu çile, şair için emsali olmayan işkence hükmünde derin bir acıyı, ıstırapı ifade eder.

Necip Fazıl'ın 1934'e kadar ferdî iç sıkıntısının, yalnızlığının, ruhî bir boşluğun ifadesi olarak görülen şiirleri ("Ayak Sesleri", "Gece Yarısı", "Çan Sesi", "Cinler", "Boş Odalar") nedeni belirsiz korkularını, iç sıkıntısını ve hesaplaşmalarını, arayışlarını ve ruh çırpınıklarını anlatır. Örneğin bu dönemin en çok bilinen şiiri "Kaldırımlar"da baştan sona korku, yalnızlık ve arayış hâkimdir. "Serseri" şiirinde de açıkça görülen bu arayış, Ramazan Kaplan'a göre "*Çile*'ye kadar geçen süreçte, Necip Fazıl'ın şairlik serüveninin asıl olgusudur." Kaplan, bu süreçte, Necip Fazıl'ın, "somut gerçekliğin arkasında başka bir dünya arama, görünenle yetinmeme, somut gerçekliği, daima insan ruhu için sürekli ürperti kaynağı olan metafizik bir bakışla yorumlama" (Kaplan, 2005: 200) gibi şiddetli bir ruh sarsıntısıyla açıklanabilecek davranışlar gösterdiğinden söz eder. Zira onun bu döneme ait şiirleri, dikkatini bütünüyle kendi iç âlemine çevirmiş bir mustaribin vehim ve sayıklamalarının terennümüdür. Şiirlerde öznenin kötü çağrışımlar uyandıran bazı karanlık ifadeler kullanmayı tercih etmesi de bu açıdan anlamlıdır. Kısa manzum parçalara, beyitlere ad olarak verdiği "Ölüm", "Korku", "Ukde" ve "Tecrit" gibi kavramlar, okuyucuda öznenin çalkantılı ruh dünyasının da yansıması olan derin trajik duygular uyandırmaktadır.

³ Bu çalışmada yer alan manzum metinler, Necip Fazıl'ın süzme ve ayıklama işlemine tabi tutarak seçtiği şiirlerinin "tam ve eksiksiz kadrosu" *Çile* (1962)'den iktibas edilmiş; sayfa numaraları da kitabın şu baskısına göre verilmiştir: Kısakürek, Necip Fazıl (2004). *Çile-Bütün Şiirleri*, YKB Yay., İstanbul.

⁴ "Bu nasıl bir dünya hikâyesi zor.../Mekânı bir satıh, zamanı vehim./Bütün bu kâinât muşamba dekor./Bütün bir insanlık yalana teslim."

1926 tarihli “Aynadaki Hayalime” şiirinde “ölgün”, “hüzün”, “eğri dallar gibi halsiz yorgun”, “birikmiş sulardan daha durgun”, “görünmez bıçakla içten vurgun”, “öz yurdunda bir sürgün” gibi sıfat ve imajlarla portresi çizilen şairin, 1928 tarihli “Azap” şiirinde ruhsal sarsıntıyı hangi boyutlarda hissettiği, kendi derin yalnızlığı içinde maddî âlemle ilişkisi bulunmayan bir içsel trajediyi hangi seviyede yaşadığı betimlenir. Şiir, söz konusu dramın, öznenin ruh ve beden varlığı üzerindeki somut etkisinin de aynasıdır:

*“Azap, saçlarıma ak,
Yüzüme çizgi serdi,
Ruhumu, çırıl çıplak,
Soyup çarmıha gerdi.”*(s. 306)

Necip Fazıl’ın birinci döneme ait şiirlerine hakikatle yüz yüze gelmekten korkan, ürken bir insanın ruh hâli hâkimdir. Şair, 1927 tarihli “Kaldırımlar” şiirinde olduğu gibi önce eşya, kâinat ve hayat karşısında duyduğu endişelerden kaynaklı derin azabının etkilerine yıllar sonra eklenecek din ve cemiyet eksenli ıstırabının kendi çehresine nasıl yansıdığını, 34 yıl sonra yazacağı “İmza” başlıklı şiirinde “Farkı yok, mantarlaşmış bir kayadan, derimin; / Yüzümden çizgi çizgi, imzası kaderimin...” (s.340) sözleriyle resmedecektir. 1934 sonrasında kendi ifadesiyle “Şiir, toplumun his ve fikir hayatını yansıtmalıdır” düşüncesine kuvvetle yönelir ve toplumu, toplumsal meseleleri sanatına aksettirir. Bu tarihte “Tam otuz yıl saatim işlemiş ben durmuşum; / Gökyüzünden habersiz, uçurtma uçurmuşum...” diyen Necip Fazıl, bundan sonra günlük sıkıntılarını oluşturan yüzeysel, münferit, maddî ve yalan olan çilesinden uzaklaşarak kendini bulma arayışı içinde aslı çileye girer. Yeni süreçte şairin ruh dünyasındaki değişimle beraber şiirindeki düşünce dokusunun özünü oluşturan fikir de farklı bir mahiyet kazanır. Necip Fazıl’ın eşya, zaman ve insanla ilişkisi bağlamındaki fikir çilesinin temelinde insan vardır. Şair, “insanı felsefe konusu olarak değil, İslâm’ın gözlüğü ile bakarak yansıtır; ruhtan ziyade nefsi ile cebelleşen, nefsi ile iniş ve çıkışlar yapan, ameli ile “eşref-i mahlukat” kimliğine bürünmüş bir çerçeve içinde işler (Kurt, 1991: 25). Çünkü o, cumhuriyet döneminde cemiyetin, hızla çekim alanına girdiği Batı eksenli değişim projesine karşı uyarılması ve gençliğin içine düştüğü ahlakî çöküntüden kurtarılması için sanatın aktif bir rol oynaması gerektiğine inanır. Keza Necip Fazıl, poetikasının “Şiir ve Cemiyet” başlıklı dokuzuncu bölümde şiiri bir toplumun bütün devrelerinin izlenebildiği en sahici alan olarak değerlendirir ve “bir milletin iç mayalaşmasını(n) ifade(si)” olarak görür (Kocahanoglu, 1983, 491). Zira ona göre şiir, özellikle toplumsal kriz dönemlerinde toplumun içinde bulunduğu şartlar bağlamında genel durumunu birinci elden yansıtan, “istikbâlden haberler getiren” (s. 486) bir rüyadır. Söz konusu rüyayı ancak toplumun zor zamanındaki “sayıklamalarını dahi zapt ede(n)” (s.486) şair görür. Bu derece büyük farkındalık yaratan şairin çileden başka nasibinin olması da beklenemez. Nitekim şiirleri, mısra mısra yalnızlığını, ferdiyetçi mizacını, iman ve itikadını terennüm eder; ruhundan, hissiyatından, sanatından ve fikriyatından ipuçları verir. Bu dönemde öte duygusuna, sonsuzluğa, metafiziğe yönelmiş bir sanatkâr ve inancının emrinde biçimlenen bir sanat söz konusudur.

Necip Fazıl’ın şiiri, varlığın metafizik plandaki sırrına ulaşamayan öznenin ötelere arayışından doğan ıstırabıyla bireysel ve toplumsal sancılarının bileşkesidir. Şair, bedeni ile ruhu arasındaki çatışmada zayıf kaldığı için problem yaşayan “ben”ini sorgulamakta ve bu durumu “Yeryüzünde yalnız benim serseri / Yeryüzünde yalnız ben derbederim” ifadeleriyle şiire yansıtmaktadır. “Azap”ta “bağrım, çizgi çizgi kan” diyen özne, fikir çilesini simgeleyen “çizgi çizgi kan” iplikleriyle “Örümcek Ağı”nda “titiz bir örümcek” maharetiyle ağ örmektedir. Onun iç dünyasını sarsan bu manevî ses, beşerî duygularıyla sürekli bir çatışma halindedir:

*"Kalbim yırtılıyor her nefesimde,
Kulağım ruhumun kanat sesinde,
Eserim duvarın bir köşesinde,
Çıkamaz göğsümden başka bir seda."*(s.311)

1934 sonrasında Necip Fazıl'ın şiiri, sanat anlayışı bağlamında yeni bir hedefe yönelmiş, düşüncede mahiyet değiştirmiş; şair de "fikir çilesi" yüklü bir insan olarak ortaya çıkmıştır. 1939'da yayınladığı "Çile", Kaplan'ın ifadesiyle "insanoğlunun düşünce ve ruh dünyasındaki değişim anafurunun şiiridir"; "Necip Fazıl'ın şiirinin, düşünce ve inanç dünyasının anahtarıdır" (Kaplan, 2005: 208-209). "Çile"sinde ıstırabını anlatan şair, artık "varlığı, eşyayı, ölümü, hayatı sorgulayan" öteden beri var olan metafizik endişeleri yanı sıra dinî bir kimlik edinme sürecine giren, davasının mücadelesini veren, fikirlerinin çilesini çeken biridir. Hayatının önceki dönemine ait bohem yaşayışından kurtulmak, geleceğe yepyeni bir inançla başlamak arzusundadır. Ancak dünden bugüne kökten değişen gerçekleriyle yüzleşirken şairin ruhunda şiddetli fırtınaların koptuğu, büyük kasırgaların estiği görülür. "Camdan keskin, kıldan ince kılıcın / Bir zehir kıymak gibi, beynimde" derken, ruhunun derinliklerindeki "dev sancılar"ının kaynağından haber vermiş olur. Beyni gibi iç âlemini de meşgul eden husus, kimsede hatta tabiatla bile olmayan arayışlar, zıtlıklar ve çelişkilerdir:

*"Ne yalanlarda var, ne hakikatta,
Gözümü yumdukça gördüğüm nakış.
Boşuna gezmişim, yok tabiatla,
İçimdeki kadar iniş ve çıkış."*(s.24)

Necip Fazıl'ı korku ve endişeye sürükleyen metafizik meseleler, onun düşünce dünyasında ciddi bir yer işgal eder. Şairin sosyal olaylar hakkındaki hassasiyeti kadar dinî ve uhrevî değerlerle ilgili dikkatleri de güçlüdür. Örneğin bir Müslüman olarak güzel bir şekilde ölmeme ihtimali, onun korku ve endişesini oluşturan sebeplerden birini oluşturur. Zira ölüm anı ve ölüm sonrası, Necip Fazıl'ın hem duygusal hem de zihinsel dünyasında önemli bir yere sahiptir. Kısakürek, ölüm anı ve sonrasına ait bir korkuyu ömrünce hissetmiş ve bundan büyük bir azap duymuştur (Koçer, 2005: 95). Beynini kemiren bu endişe, "sıcak yarada kezzab", "beyin zarında sülük" gibi acı vericidir. İnsana etkili bir silah hükmünde bahsedilen akıl ve fikir gücünün bile Allah'ın sırlarını çözmeye kâfi gelmemesi, şairde benzer bir ıstırap olarak tezahür eder. Zira ona göre beşerin çilesi, bir iç yolculuktur. İnsan bu yolculukta iniş ve çıkışların, yanlış ve doğruların figürüdür. İnsanı Allah'a ulaştıracak en kestirme yol, nefsi terbiyeyi hedef alan tasavvuftur ki, o da 'çile' denilen azaplı bir yolla mümkündür. Necip Fazıl'da "Kaf Dağı" büyüklüğünde tezahür eden "dev sancılar"ının kaynağı "fikir çilesi"dir. Bu da onun alışılmamış bağdaştırma örneğini gösteren ifadesiyle, "sıcak yarada kezzab", "beyin zarında sülük" ve "yandıkça gelişen tılsımlı kütük" gibidir:

*"Bir fikir ki, sıcak yarada kezzab;
Bir fikir ki, beyin zarında sülük.
Selâm, selâm sana haşmetli azab;
Yandıkça gelişen tılsımlı kütük!"*(s.23)

Fikir, Necip Fazıl'da çile kaynağı olsa da selamlanacak "haşmetli (bir) azap"tır; bu nedenle şairin çoğu zaman şikâyet etmenin aksine benimsediği, hatta yücelttiği bir değerdir. Hazret-i Peygamber için "fikir kadar güzel" (s. 699 diyerek bu değerün üstün seviyesine işaret eder. Zira "fikir", varlık kadar yokluğa işaret eden cephesiyle de kutsaldır.

Nitekim şairin ölüm konusundaki korku ve endişelerini bir nebze olsun hafifleten araç, ölümsüzlüğe ulaşma fikri veya inancıdır. “Karacaahmet”te “deryada sonsuzluğu fikred(en)” Necip Fazıl, mezaradaki ölüler için “Fikirten kurtularak, ölümden kurtulmuşlar” derken, aslında tereddüde dair fikrin olmadığı bir yerde ölüm acısının da hissedilmeyeceği hükmüne varmıştır. Zira şair, ölümden sonra kendini ölümsüzleştirme yolunu aramış ve aslında aradığını da bulmuştur. “Kalptedir, ölümsüzlük kefilî kutsî imza” sözleriyle ölümsüzlük fikrinin iman ile ilişkisi temelinde mukim olduğuna vurgu yapar. Aynı iman, “Her şey, her şey şu tek müjdede; / Yoktur ölüm, Allah diyene!” mısralarında da yer alır. Zira Necip Fazıl’a göre bu konuda varılacak sonuç şudur: İslam, ölümsüzlük davasıdır. Çünkü her beşerî fikir ve inanış geçici ama İslâmî itikat, “zaman ve mekân üstü” olmakla kalıcı “biricik rejim”dir (s.450).

Necip Fazıl Kısakürek, şairliğinin “*tam ve eksiksiz kadrosu*” diye ifade ettiği **Çile** adlı kitabında, yaşadığı ıstırabın asıl sebebini, akıl vasıtasıyla her şeyi anlamlandırma gayreti içinde olmasına bağlar. Zira şiirlerinin pek çoğunda Necip Fazıl’ın kendi aklıyla benliği arasında sıkışıp kaldığı görülür. Şairin bu bağlamda çektiği anlaşılan acıları, “Benliğim bir kazan ve aklım kepçe”, “Her fikir içimde bir çift kelepçe” sözleriyle terennüm edilmektedir. Acılarının kaynağı olan bu çabanın beyhude olduğu fikri, yine kendi şiirinde ifadesini bulur. Aklın hayatı anlamadaki kifayetsizliğine işaret eden şaire göre, hayatı akılla anlamamanın güçlüğü, suda bir aksi tutmanın veya bir gölgeyi kafese tıkmanın imkânsızlığı gibidir: “Gel de suda aksi tut / Gölgeyi tık kafese” ifadeleri, bunu göstermektedir. Kısakürek, “Ben” adlı şiirinde de benliğin kölesi olmuş akıldan/insandan söz ederken ilginç benzetmelere başvurur. Ben, ağır gelen başını tutamadığı için “boşlukta düşen fikir”, akıl ise, söz konusu “benliğin dolabında” mahpus “kör ve çilekeş beygir” gibidir. Zira “Hep Nefs” adlı şiirde insanın kendisi anlamına gelen ve yüzü “kapkara zifir” olan “nefs” adlı “kafir”, “akıl”ı kendi arzuları doğrultusunda kullanır. Nefs, insana fâni hayatı cazip göstermeye çalışırken; akıl, bâki olan hayatı arzular. Bu çatışmadan doğan sancı, derin bir tefekkürün eseridir; çoğu zaman yalnızca ibadet veya uyku hâlinde dindirilebilmektedir. Buna göre fikir ve dava adamlarının çilesinin asıl nedeni üstün iz’an ve basiretten başka bir şey değildir. Zira şairin “Dev” adlı şiirinde, insanın gerçeği ile sanısı arasındaki uçurum, “dev” ile “pire”nin cüsseleri arasındaki fark kadar açıktır. İnsan, hakikatte bir pire kadar küçük ve güçsüzken kendisini dev gibi güçlü ve yenilmez görmesi, içinde bocaladığı gafletin işaretidir. Söz konusu gafletten uyanıp hakikate ulaşan insanın saklanacak bir *delik* arayışında olması, kendi yanılığından doğan *utancı* sebebiyledir.

“Öyle bir devim ki, ben, hakikatte pirem,
Bir delik gösterin de, utancımın gireyim...” (s.110).

Necip Fazıl’ın fikir dünyasını biçimlendiren kaynak, madde değil manadır (Erol, 2014: 399). Şairin merkeze aldığı mana âlemi, fikir dairesini belirler. Varlığın metafizik plandaki akıbeti, insanın huzuru ve toplumun kurtuluşu bu fikir dairesinin en geniş halkasını oluşturur. Buna göre hayat felsefesi için tek ölçü İslam’dır. Ona ters düşen her fikir ve uygulamanın karşısında mücadele etmek görevidir. Bu bağlamda sanatını, tırmadığı iman zirvesinde konuşuran Necip Fazıl, 1982 tarihli “Visal” adlı şiirinde firaktan vuslata giden yolun çilesine işaret eder. Ona göre kâinatın yaratıcısı Allah’tan uzak olmak kadar O’na yakın olmak da ateş gibi yakıcı ve azap vericidir. Hayatın kaynağı güneş, nasıl ki gereğinden fazla yakınlaşanları/uzaklaşanları yakarak/dondurarak yok ediyorsa, Allah da kendisi ile mahlûkatı arasındaki mesafenin ölçüsüne riayet etmeyenleri yakar:

"Rabbim, Rabbim, Yüce Rab, alemlerin Rabbi, sen!
Sana yönelsin diye icad eden kalbi, sen!
Senden uzaklık ateş, sana yakınlık ateş!
Azap var mı âlemde fikir çilesine eş?
Yaşamak zor, ölmek zor, erişmekse zor mu zor?
Çilesiz suratlara tüküresim geliyor!"(s. 238)

Metinde öznenin sınırları zorlayan bir sırra vakıf olma çabası vardır. Ancak bu çabayı gösterirken yetersiz kaldığı için acı çeken, buna rağmen isyan yerine itaat eden itikadı sağlam bir insanın duruşu dikkati çeker. Bu duruş, aklın tüm sınırlarını zorlayarak insanı agnostisizme sevk eden Tanrı ile doğruyu bulmaya çalışırken hakikati anlamakta acze düşen yorgun insan arasındaki münasebetin ifadesidir. Söz konusu bilinmezlik üzerine kafa çatlatırcasına tefekkür eden şair, çektiği acı ve ıstırapları "fikir çilesi" olarak nitelendirir. Ona göre âlemde bundan daha şiddetli bir azap verecek başka bir şey yoktur. Zira şair, "Yaşamak zor, ölmek zor, erişmekse zor mu zor?/ Çilesiz suratlara tüküresim geliyor!" derken, hakikate ulaşma cehdinde "yaşama"nın da "ölme"nin de "erişme"nin de ne derece zor olduğuna vurgu yapar. Şair, bu üç kavramın yarattığı fikrî buhranı yaşamamış, çehresine fikir çilesinin etkileri yansımamış kimseleri tükürülesi "çilesiz suratlar" diye hakir görür. Bunun nedeni, onların eşyayı ve kâinatı, hayatı ve ölümü anlamaya dönük çabalarının, bu uğurda çilelerinin olmayışdır. Zira Necip Fazıl'a göre ölmenin zorluğu, "hayattayken ölebilmek"tir (Güdek, 2005: 8).

İçtimaî Fikirler

Fikir çilesi, yalnızca dinî inançların kaynaklık ettiği bir hayat felsefesini veya yaşam biçimini tasavvur eden zihinlerde yaşanmaz. Bu, aynı zamanda toplumsal meselelerde fikir yürüten düşünürlerin de hastalığıdır. Necip Fazıl, sözü edilen her iki hassasiyeti kendinde barındıran şairler zümresinde yer alır. Nitekim Erdem Beyazıt, Cumhuriyet döneminde toplumsal değişim ve dönüşüme dair "Durumu gerçek yönüyle ilk gören, Batı'yı da Doğu'yu da topyekûn müesseseleriyle idrak eden ilk büyük zekâ Necip Fazıl'dır" (Akt: Karatekeli, 2013: 29) der. Rasim Özdenören ise, "Necip Fazıl, entelektüel planda Müslümanca düşünmenin Cumhuriyet dönemindeki ilk örneğidir" (Özdenören, 2004: 143) tespitinde bulunur. Kimi araştırmacılar da onu "Cumhuriyet dönemi Türk aydını içerisinde modern tebliğci aydın tipinin ilk örneklerinden biri" (Orçan, 2005: 125) olarak göstermektedir. Hakikatte Necip Fazıl, 'aydın' ve 'entelektüel' kavramlar bağlamında Cemil Meriç'in "toplumsal olay ve olgular karşısında 'uyanık bir vicdan'" (Meriç, 1993: 286) tanımına uygun bir tiptir. Zira bir "geçiş dönemi aydını"⁵ olarak Necip Fazıl, ağırlıklı olarak son dönem şiirlerinde Osmanlıdan Cumhuriyete geçişte yaşanan siyasal ve sosyo kültürel kopuşun etkilerini, daha geniş çerçevede kolektif bir anlam yüklenebilecek zihniyet kopuşunun yankılarını yansıtır. Bu bağlamda şair, kendi döneminin fikir buhranının habercisidir. Tanıklık ettiği toplumsal ve bireysel buhran ve arayışlardan hareketle ideolojiye yönelen, sanatını da davasının hizmetine sunan Necip Fazıl, daima gergin bir şuur, itiraz ve isyanı barındırır.

---

⁵ "Osmanlı döneminde doğup Cumhuriyet döneminde yaşamış olan aydınları(n) ve bunların değişimler karşısındaki tutum, davranış, düşünce ve eğilimleri(n) kastedil(diği)" belirtilen bu ifadenin araştırmacı yazar Mustafa Orçan'a göre tanımı şudur: "Geçiş dönemi aydınları, geçiş dönemlerinde yaşanan siyasal, kültürel, bireysel, sosyal, ekonomik, tarihi, ahlaki ve psikolojik tüm krizlerle muhatap olmuş bir aydındır; bireysel buhran ve arayışlardan, toplumsal ve siyasal yalnızlık ve yabancılaşmaya kadar, çöküş ve umutsuzluktan, yenileniş ve umutlara kadar, kurtarma ve değişimlerden kurtulma ve huzura kadar tüm benzerlik ve zıtlıklarla yaşanan duygu, düşünce ve tepkileri yoğun bir şekilde yaşayan aydındır" (Bkz: Mustafa Orçan, "Geçiş Dönemi Aydınlarının Çilesi", *Necip Fazıl Kısakürek Özel Sayısı*, Hece Yayınları, Yıl:9, S:97, 2005, ss. 117-127).

Bu durum, belki de idealist ve entelektüel aydın tipinin bir gereğidir. Onun, çağdaşı pek çok aydına göre fikir öfkesinde daha ileri olmasının nedeni, onlardan daha önce farkı fark etmiş olmasıdır. Mensubu olduğu cemiyetin temel problemlerinin farkında olan, dolayısıyla çözüm için fikir üreten ve sorgulayan bir aksiyon ve dava adamı için “çile”, yaşamın sıradan zorunlu bir parçasıdır. Zira yaşadığı hayatı irdeleyen, çevresinde olup bitenlere kayıtsız kalmayan fikir adamlarının mutlu olma lüksü yoktur. Çünkü onlar, yalnızca yaşamakla yetinen yığınların aksine ulvi bir gayenin hizmetindedirler; söz konusu hedefe ulaşmak için yalnızca bedenini feda etmeyi değil, ruhunun örselenmesini bile göze alırlar.

Aydınların dünya görüşünü ve hayat felsefesini değerlendirirken onların fikirlerinin yeşerdiği dönemin siyasi sosyal ve kültürel koşulları ile hâkim ideolojilerini, yazarın bunlarla olan ilişki ve etkileşimini de dikkate almak gerekir. Dünyada büyük olayların, sıcak-soğuk savaşların yaşandığı; Anadolu’da Kemalizm’in egemen olduğu bir dönemde fikirleri olgunlaşan bir aydın olarak Necip Fazıl da anakronizmaya düşmeden bu çerçevede okunmalıdır. Cumhuriyet döneminde İslam’ı bir ideoloji olarak formüleştiren Necip Fazıl, bu inanç ve anlayışı krizde görerek cemiyet hayatı ve yönetimiyle ilgili söyleyecek sözü olmadığına hükmeden çevrelere karşı amansızca mücadele eder; Komünizm, Kapitalizm ve Kemalizm’e alternatif olarak İslam’ı savunur. 1930’da kaleme aldığı “Ben Buyum” adlı yazısında kendi siyasi ve ideolojik duruşunu “Milliyetçi-Anadolucu, Ruhçu, Maveracı, Şahsiyetçi-Keyfiyetçi, Mülkiyette tehditçi, antidemokrat, antiliberal, antikomünist ve antifaşist” (Kısakürek, 1998: 104) olarak belirtir. Onun İslamcı dünya görüşünün adı, çeşitli meselelere ilişkin fikirlerini beyan ettiği yayın organının da adı olan “Büyük Doğu” idealidir.⁶ Derginin rejime itaatsizliği teşvik ve tahrik ettiği gerekçesiyle kapatıldığı 1944’ten itibaren Necip Fazıl, vefat ettiği 1983’e kadar siyasi sanık olarak değerlendirilmekten ve cezalandırılmaktan kurtulamaz.⁷

Özgürlüğünü ipotek ettirmeyen büyük dava ve fikir adamlarının ait oldukları toplumun bütün kesimleri tarafından anlaşılmalrı ve benimsenmeleri kimi zaman kolay olmayabilir. Nitekim Türk edebiyat tarihinde Mehmet Akif gibi Necip Fazıl da ne sağlığında ne de ölümünden sonra tam olarak anlaşılabilmiştir. Onların bu durumuna ilişkin bir açıklama, ancak vicdanı ve irfanıyla hür, inanç ve iradeleriyle bağımsız olan kimliklerinde aranabilir. Necip Fazıl’ın, “siyasi ve aksiyoner kimliğinden dolayıdır ki “anlaşılmadan benimsenmiş olmak ile tanınmadan dışlanmış olmak” arasında sıkışıp kalması, onu, geniş kitleler tarafından taassupla sevilen, fakat yine geniş kitleler tarafından acımasızca nefret edilen biri haline getirmiştir.” (Güdek, 2005: 4). Bu durum, sanatkârın, yeni dünya düzenine ve sosyal sistemlere ilişkin yürüttüğü fikirler karşısında kafası karışık kimselerin yarattığı bir mahkûmiyettir. Yeni dünya düzeni, başta Batı edebiyatında olmak üzere Türk edebiyatında da yeni bir siyasi ve kültürel algıyı, ideolojiyi, toplumsal ilişkiyi, yaşam biçimini ve ahlak anlayışını zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda Necip Fazıl, Türk modernleşmesini eleştirirken Cumhuriyet reformlarının bir “ahlak telakkisi” getirmediğini söyleyerek Kemalist rejimi hedef alır (Kısakürek, 1943: 2)

⁶ Necip Fazıl, “Büyük Doğu İdeali”ni yirminci yüzyılda insanlığın içine sürüklendiği büyük felaketlerden kurtuluşunu vadeden mutlak çözümün adı, siyasi ideolojilere alternatif “ideoloya”nın, yani “İslam’ın diğer adı” olarak değerlendirmektedir: “Yeryüzünü kamil şifaya ulaştırıcı gerçek medeniyet (sembol)ü olan ezeli ve bedi medeniyet kadrosu, bulunmak için aranmaya muhtaç değildir. Onun ismi İslamiyet’tir” (Bkz: Kısakürek *Çerçeve 2*, Büyük Doğu Y., İstanbul, 1999, ss. 182-183; (Akt: Duran, 2005, s.81).

⁷ Necip Fazıl Kısakürek, 1983’te vefat ettiğinde bile henüz kesinleşmiş hapis cezası mevcuttur.

Cumhuriyeti bütün savunucularıyla birlikte eleştiren⁸ Necip Fazıl, buna karşı İslam inkılâbının gerçekleşmesiyle oluşacak yeni bir hukukun İslam toplumunu ve yönetimini yaratacağını düşlemektedir (Duran, 2004: 142).

Necip Fazıl'ın toplumsal hicivleri de onun hassas kişiliğinin ve cemiyete dair ince fikirlerinin keskin ifadeleridir. Oğlu Mehmet Kısakürek, Üstat Necip Fazıl'ın toplumun duyarsız kesimlerine karşı tahammülünün olmadığını, eleştiri sözlerinden birini örnek vererek bildirmektedir: "Memleket ağaçtan yana her gün biraz daha kelleşirken, ahmaktan yana, ortalığı güneş sızmaz ormanlar kaplıyor"(Yardım, 2001: 131). Bu söz, Batı taklitçiliği yolunda bozulmaya yüz tutmuş cemiyetin duyarsızlığı karşısında şairin fark ettiği gerçeklerin ve buna bağlı olarak hissettiği acıların ifadesidir. Kısakürek, Cumhuriyet Türkiye'sinde Batı'dan alınma hukukun göstermelik, hürriyetin de rezalet olduğu görüşündedir. *Öfke ve Hiciv* adlı eserinde demokrasiyi "halkın burnuna takılmış bir halka" olarak tanımlarken; siyasi partilerin de yalnızca birbirlerinin yanlışını görebilen ibretlik kuruluşlar olduğunu söyler (Kısakürek, 1997: 131). Avrupa'yı Paris'teki bohem hayatıyla tecrübe edinen Necip fazıl, Batı'yı "muhteşem bir müspet bilgiler manzumesi" olarak görse de onun "ezelî ve ebedî iman, irade, ahlâk, nizam, gençlik, huzur ve şevk kıymetleri yerine, şüphe, uyuşukluk, hile, karışıklık, ihtiyarlık, rahatsızlık ve kasvet" belaları içinde çırpındığını ileri sürer. Kısakürek, ayrıca "madde planına hâkim ve ruh planına mahkûm" olarak değerlendirdiği Batı'nın ferdin metafizik ihtiyaçlarını karşılamadığı görüşündedir. Necip Fazıl, bu eleştirel bakış açısıyla yöneldiği Batı medeniyetine şiddetle karşı olduğunu söylemekle birlikte, "hakikate ermek uğrunda fikre tanıdığı hak" bağlamında "azametli bir kütüphane" olarak nitelediği Batı'yı, Batılı ilim ve tefekkür adamlarını takdir eder (Duran, 2005: 79).

Necip Fazıl, Cumhuriyet döneminde şiir ile cemiyet, şiir ile devlet meselesine en geniş ölçüde yer veren şairlerden biridir. Onun şiir sanatında cemiyet, geçmiş ve geleceğiyle birlikte yer alır. Cemiyetin hayatında dünden bugüne yaşanan değişim ve dönüşüm süreci bir bütün olarak eleştirel bir gözleme tabi tutulur. Ona göre "Cemiyet iç ve gizli hayatıyla uyur ve rüyasını şair görür ve sayıklamalarını şair zapt eder. O halde şiir, bir cemiyetin top yekûn his ve fikir hayatını tefehus ve murakabe başlıca rasat merkezidir."(Kısakürek, 1946b: 2). Şiiri ve şairi cemiyet hayatına bu kadar yakınlaştıran sanatkâr, ait olduğu toplumun dertleriyle dertlenmesi ve ondaki menfi değişimden etkilenmesi gayet tabiidir. Zira ilk döneminde metafizik endişeler ve ruhsal sıkıntılar içinde "ben" merkezli şiirler yazan Üstat'ın yeni dönemde şairin öfkesinin de ıstırabının da temelinde cemiyet vardır. Şair, artık "ideolojik bir misyon yüklediği spleenini sosyal boyuta taşıyarak 'ben'inde duyduğu 'acı'yı toplumsal bir problem hâline getir(miştir) (Kolcu, 2002: 311). Nitekim "Muhasebe" başlıklı şiirinde toplumsal fikirlere yoksun bir uğraşmayı "cüce sanatkârlık" diyerek küçümseyen Necip Fazıl, cemiyetle ilgili meseleler uğrunda çektiği ıstırabı da "üstün bir çile", ya da kafa çatlatan "ulvî bir hastalık" olarak görür. Çoğu zaman "dev gibi gelip çatan" bu çile, şairin iç dünyasında "hınç" ve "fikir" ekseninde iç içe geçmiş olarak tezahür eder. "Bir dava adamı olarak Necip Fazıl'da çekilen acının, çilenin, sancının yegâne tetikleyicisi, hesaplaşmanın merkezindeki "ben" in taşıdığı fikirdir.

---

⁸ Müslüman Türk milletinin tarihinin 1923'te başlamadığını belirten Necip Fazıl, İsmet İnönü'yü sahte kahraman ilan ederken CHP'yi de milletin kökünü kurutmakla suçlar. Kısakürek, Kemalizmin yaptığı devrimi entelektüel kadrodan yoksun olduğunu, öngördüğü yeni eğitim sisteminin de (Köy Enstitüsü ve Halkevleri) gençliği komünizme ve materyalizme sevk ettiğini iddia eder. (Dedektif X Bir, "Köy Enstitüleri", Büyük Doğu, 8 Nisan 1949, S.5, s.1-4) Kısakürek ayrıca Cumhuriyet rejimini de "Türkü kökünden koparma gayretinin, onu dininden, dilinden, an'anesinden, tarihinden ve irfan kaynağından" ayırmanın "son abidesi" olarak eleştirir. (Bkz: Kısakürek, Rapor 4/6, *Büyük Doğu*, 1993, s.112)

Zira Necip Fazıl'ın fikir hayatı, bir hesaplaşmanın tarihidir. Hassas ruh dünyasını derinden sarsan dinmek bilmez öfkesinin kaynağı da fikirdir. Öfkesiz fikrin onda yeri yoktur. Kendi fikir macerası içindeki düşünsel buhranlarından biri de "Muhasebe" şiirinin dokusuna nüfuz eden kokuşmuş sosyal sistem ve bozulmuş cemiyettir" (Erol, 2014: 398).

Cemiyetin aydın neferleri olarak şairlerin içine düştüğü acılardan bazen idarî yapıyı, yani devleti sorumlu tutmalarının haklı sebepleri vardır. Necip Fazıl, konuyla ilgili şu tespitte bulunur: "Her şahsı kendi imkânları içinde başıboş bırakan demokrasilerde, sanatkârı umumiyetle sefaletle mahkûm edici bünyenin, bir taraftan da ıstırap ve zulümle onu kamçılادığı, şahlandırdığı ve bin bir tezat içinde besleyip geliştirdiği muhakkaktır" (Kısakürek, 1946c: 2). Bu sözlere bakılırsa Necip Fazıl'ın şiir sanatını biçimlendiren, fikir ve öfkesini hazırlayan temel araç ve argümanlar, sanatkârın yaşadığı dönemin ürünleridir. Keza o, aynı zamanda poetik bir mesele olarak şiir ile fikrin ve şiir ile ilmin ilişkisini en fazla ele alan şairler arasındadır. "Fikir öfkesi", onda önemli bir karşılığı olan bir araçtır. "İnsan başını sıçan kafasından ayıran tek hassa, bence fikir öfkesidir. Ha tüfeği olmayan asker, ha öfkesi olmayan fikir" (Sert, 2005: 83) sözleri de insanda olması gereken fikir unsurun ehemmiyetini ifade eder. Necip Fazıl, mensubu olduğu cemiyetin siyasi, sosyal ve kültürel gerçeklerinin en ileri seviyede farkındadır. Milliyetçi ve muhafazakâr bir aydın olarak ait olduğu cemiyete karşı büyük bir sorumluluk duygusuna sahiptir. Üretebildiği ancak toplum hayatında tatbik edemediği fikirlerin sancısını çekmektedir. Bu bağlamda "Üstadın şiiri, bu toplumun yaşadığı sosyal ve kültürel dalgalanmaların tabii yankısı ve şahsiyet endişesini bütün benliğiyle yaşayan bir fertte mukadder yansıması olarak görülebilir." (Miyasoğlu, 1999: 45). Nitekim Kısakürek, bu zeminde gelişen "fikir çilesinden (daha) büyük işkence" tanımaz:

*"Akrep, nokta nokta ruhumu sokmuş.
Mevsimden mevsime girdim böylece
Gördüm ki, ateşte cımbızda yokmuş.
Fikir çilesinden büyük işkence"* (s.23).

Necip Fazıl'ın iç dünyasında acı ve ıstırapa, ruhsal sancıya kaynaklık eden toplumsal tefekkür, onun şair duyarlılığına ve aydın hassasiyetine özgüdür. Ömrünün büyük bir bölümü dinî inancından, sosyal ve siyasal düşüncelerinden dolayı sorgulanmakla geçer; hakkında açılan davaların sayısı yüzlerce. Onun mahkûmiyetine sebep teşkil eden hususlar,⁹ İslâm'ın telkin ettiği hak ve adalet ölçüsü kapsamındaki inanç ve idealleridir.

Necip fazıl'ın şiirleri arasında duygu ve düşünce dünyasını yoğun olarak yüklediği, fikir çilesini "öfke" ve "hınç" mesabesinde yansıttığı manzumeler çoğunluktadır. Bunlardan biri de "Kaldırımlar"dır. Orhan Okay'a göre bu şiir, "büyük şehirde yalnız bir adam hüviyeti(ni gösterir). Korku, acı ile lezzetin birbirine karıştığı, psikoloji açısından belki mazohist denilebilirse de bu kelimeye sığmayacak bir duygunun şiiri"dir (Okay, 2005: 29). İlk yayınlandığı adıyla "Senfonya" diye anılan "Çile"de ise, şairin "Kaldırımlar"da olduğu kadar ferdiyetçi olmadığı görülür. Necip Fazıl burada yine Orhan Okay'ın ifadesiyle "Kâinatın bütün yükünü, bütün ıstıraplarını kendi üzerinde, beyninde hissedenden adam"dır (Okay, 2005: 29). Şiirlerinin büyük bir kısmına fikrî temelde "İslâm'ın insana yüklediği inanç ve sorumluluklar" egemendir.

⁹ Toplam 3 yıl 8 ay hapis yatan Necip Fazıl Kısakürek, mahkeme karşısında yaptığı müdafaasında düşünceleri ve kabul görmeyen hayat anlayışı sebebiyle kendisinin değil fikirlerinin yargılandığını Sokrates'in savunmalarından bir bölümünü kullanarak söyler: "Ömrüm boyunca dilimi tutmadığım, insanlardan çoğunun değer verdiği şeylere aldırmadığım; paraya, mala, hatipliğe ve memlekette durmadan ortaya çıkan türlü türlü rütbelere, entrikalara ve fırkalara bağlanmadığım, bu gibi faaliyetler altında yaşamayı kendime yakıştırmadığım, (...) faydalı şeyleri her vatandaşa öğretmeye kendimi vakfettiğim için" (İsmail Sert, *agm*, s.84.)

Genel olarak dinî ve metafizik bir yaklaşım sergilenir. "Sakarya Türküsü" ve "Muhasebe" adlı metinler ise, şairin içinde yaşadığı toplumla ilgili idealist fikirlerini işler. Söz konusu şiirler, şairin ferdiyetçi, metafizik ve toplumcu kimliği aydınlatan metinlerdir. "Muhasebe"de "kafa(sı) çatla(yacak)" kadar ağrıyan öznenin derdi, "ulvî (bir) hastalık"tır.; başka bir ifadeyle varlığının "kutsal çile"si, yani fikridir. Zira hastalığın kaynağı, "kalabalık"ların (toplumun) bizzat yaşadığı halde farkına varmadığı, adını koyamadığı problemlerdir. Bu yüzden "beyni zonk zonk sızlayan" Necip Fazıl, toplumun iyiye gitmeyen sosyal, siyasal, kültürel, ekonomik, tarihi, ahlaki zeminlerde hemen bütün krizleriyle muhatap olmuş; toplumun yalnızlık ve yabancılaşması karşısında "dev sancılar"ın esiri olmuştur. Bu bağlamda "Rahminde cemiyetin, ben doğum sancısıyım! / Mukaddes emanetin dönmez dâvacısıyım!" mısraları, Necip Fazıl'ın aydın kimliği ve sanatı ile içinde bulunduğu cemiyet ve davası arasındaki ilişkinin özetidir. Şair, ait olduğu beşerî ortamda yaşadığı arzu, gerilim ve duygu atmosferi ile sahip olduğu fikir dünyası arasındaki çelişkileri de şiire transfer eder. Bütün çabası, duygularını anlatmak ve benliğini aydınlatmaktır. Onun yücelttiği değerler manzumesi ile reel dünya arasındaki uyumsuzluk, trajik bir seviyededir.

Necip Fazıl'a göre bir aydının, sanatkârın, ait olduğu toplumun sorunlarına ve düşünce hayatına ilgisiz davranması, bütünüyle siyasetin dışında kalması beklenemez. Zira kendisine politika ve toplumsal fikriyata yönelmesinin sebebi sorulduğunda "şiirinin ruh iklimi"ni toplumsal dava ile inşa etmek istediği cevabını verir.¹⁰ Kısakürek'in fikir sancısı da bu temelde gelişir. Nitekim o, Türkün üç asırlık gerileme ve bir asırlık yanlış garplılaşma tarihini aydınların sorumsuz duruşuna ve yabancı kültür ve sistemlere itibar eden devlet adamlarının yanlış tutumuna bağlar: "Meşrutiyet'ten beri gelen inkılâplardan hiçbirinin eski hastalığa deva getirmediğine, eski yarayı büsbütün azdırdığına emin; millî kurtuluş hareketinin ise Türkü madde ve mekân planında kurtarıldıktan sonra zaman ve ruh planında tam akamete düşürmüş bir seyir takip ettiğini itiraf eder." (Sert, 2005: 94).

Necip Fazıl'ın fikir çilesi kendi şahsî mizacının, derin bilgisinin ve aydın duyarlılığının ürünü; fikir öfkesi ise, dava adamı diye geçinen samimiyetsiz çevreler ile kendi ideallerine ve inancına düşman kimselere karşı tutumunun eseridir. İkisinin terkiyinden doğan fikir sancısı, üstadın varlık sebebini oluşturan davasının tanımıdır ve şair, bu sancıyı çekmekten aslında fazlasıyla memnun görünmektedir. Zira o, bu sancının kaynağı olan "fikir"i, bir iz'an ve basiret unsuru olarak selamlamakta ve "üstün çile", "haşmetli azap" gibi ifadelerle yüceltmektedir. Bu bağlamda fikir yoksunu kimselere tepkilidir. Keza milletin ruhuna ve muradına yabancı olduğu halde aydın geçinen çevrelere karşı oldukça öfkeli. Nitekim inandığı bir davası, mücadelesi; bunların uğrunda çilesi, sancısı ve öfkesi olmayanlara, "Çilesiz suratlara tüküresim geliyor!" demesi de bunu gösterir. Şair, bu zümreden kimselerin aslında fikir üretme ve geliştirmede kendisini kamçıladığını, mücadele azmini geliştirdiğini ve çalışmasına hız kattığını; bu bağlamda gündüz nasıl geceye muhtaçsa, karşıtlarına da o derece ihtiyaç duyduğunu ifade eder:

*"Ey düşmanım, sen benim ifâdem ve hızımsın;
Gündüz geceye muhtaç, bana da sen lâzımsın!.." (s.443)*

---

¹⁰ "Şiir ve sanatı satranç oyununa benzetecek olursak, kabul ederiz ki, alt katlarını alev bürümüş bir evin üst katında satranç oynanmaz. Politika ve fikriyatın hedefi bende yine şiir ve sanattır... Ben şiirimin ruh iklimini inşa etmek, fert ve toplumunu yoğurmak için dava ve politika meydanına atılmış oluyorum..." (Kısakürek, 1990: 113).

Sonuç

Tanzimat döneminde toplum için sanat vasfını kazanmaya başlayan şiir, II. Meşrutiyet dönemine kadar bu özelliğini kesintisiz olarak koruyamamış olsa da fikir ve dava adamlarının elinde cemiyetin malı olmaya devam etmiştir. Cumhuriyet dönemine gelindiğinde şiir büyük ölçüde cemiyet hayatının hizmetine girmiş olur. Bu dönemde fikri poetik bir kıymet olarak en fazla savunanlardan biri de Necip Fazıl'dır. Nitekim bir fikir ve sanat adamının dinî, millî ve manevî değerler adına yaşayabileceği en derin ıstırapı; çekebileceği en üst seviyedeki fikir çilesini o hissetmiştir. Sanat telakkisi bakımından sosyalist ve Marksist ideolojinin tam karşısındadır. Davası, maddî dünyanın sınırlarını aşamayan bu çevrenin aksine manevî değerleri merkeze alan; beşeri hakları dışlamadan millî ve kültürel aidiyetleri koruyan bir fikriyatı kapsar. Necip Fazıl'ın "çile"si ve "sancı"sı kadar "hınç"ı ve "öfke"si de bu temelde gelişir.

Necip Fazıl'ın şiiri, fikre zemin hazırlayan duygu içerikli olması bağlamında "lirik"tir; ama aynı zamanda toplumsal olayları, tarihsel bir değer taşıyan çatışmaları merkeze aldığı için de "trajik"tir. Zira şair, ferdî ve toplumsal buhranı, ruhun madde karşısındaki kaybı olarak görür. Batı medeniyetini ve çağın ürettiği siyasi ve ideolojik mahiyetteki sistem ve fikir akımlarını eleştirirken bu bakış açısını kullanır. Onun Batı tefekkürü ve İslam tasavvufuna yaklaşımı, genel olarak fikirlerinin detaylarını ve çilesinin boyutlarını gözler önüne sermektedir. Necip Fazıl'ın fikir öfkesi, bir bakıma yaşadığı dönemin topluma sunduğu genel koşullardan ve tarihle hesaplaşmasından doğar. Bu bağlamda onun şiirleri, analitik bir çözümleme veya doktriner bir düşünce sunmaktan çok bir davaya kuvvetle bağlı birinin fikir öfkesini yansıtmaktadır. Zira düşünce dünyasının adı ve özeti olan "Büyük Doğu"nun bir dinî tefekkürü ve toplumsal tasavvuru vardır. Aydın duyarlığının kendisine yaşattığı acı ve ıstıraplarının kaynağı, entelektüel kimliğine uygun duruşu ve seslendirdiği modern muhalif fikirleridir. Zira şiirinin hakiki malzemesi, basit duygular veya ferdî ihtiraslar değil, dinî ve içtimaî fikirlerdir. Keza onun şiiri, sanat anlayışı bakımından fikir, ruh ve ideal prensiplerine dayanır. Şiirlerinde topladığı hâsılat ise, samimiyetle irtibatlı olduğu dinî öğretilerden ve gözlemediği cemiyet hayatından menkul devasa "fikir çilesi"dir.

Kaynakça:

- AYTAŞ, G. (1989). *Yeni Milli Edebiyat Akımı'nın (1968-1987) Şiiri Üzerine Bir Araştırma*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- CAN, A. (2012). *Cumhuriyet Devri Şiir Poetikası*. Ankara: Kurgan Edebiyat.
- DURAN, B. (2004). Cumhuriyet Dönemi İslamcılığı, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, C.6, İstanbul: İletişim Yay.
- DURAN, B. (2005). Kısakürek'in Siyasi Fikirleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Necip Fazıl Kısakürek Hece Özel Sayısı*. Hece Yayınları, Yıl: 9, S.97, ss. 75-82.
- DUYMAZ, R. (2013). İki Ruh Akrabası, *Boyun Eğmeyen Ateş'in Dili Muhammed İkbâl*. Hece Özel Sayısı. Ocak 2013, s.487-490.
- EROL, K. (2014). Necip Fazıl Kısakürek'in "Muhasebe" Şiiri Üzerine Anlambilimsel / Göstergibilimsel Bir Çözümleme, *Asos Journal The Journal, of Academic Social Science*, Yıl: 2, S.1, ss. 390-408.
- ERTEM, S. (2012). *Fikir ve Sanat*, Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.
- GÜDEK, O. (2005). Necip Fazıl'ın Visal Adlı Şiiri, *Edebiyat Otağı*, S.6, ss. 18-26, İstanbul.
- KAPLAN, R. (2005). Necip Fazıl'ın Şiirinde "Varlık"ın Metafizik Dünyası (1922-1939). *Necip Fazıl Kısakürek Hece Özel Sayısı*. Hece Yayınları. Yıl:9, S. 97, ss.198-210.

- KARATEKELİ, H. (2013). *Necip Fazıl Kısakürek*. İstanbul: Kültür Yayınları.
- KISAKÜREK, N. F. (1946a). Poetika:2-Şiirin Usulü. *Büyük Doğu*. C.3,S.49, s.2-9.
- KISAKÜREK, N. F. (1932). *Ben Ve Ötesi*. (Semih Lütfü). İstanbul: Suhulet Kütüphanesi.
- KISAKÜREK, N. F. (1943). Ahlakımız I, *Büyük Doğu*. 10 Aralık, C.1, S.13, s.23-25.
- KISAKÜREK, N. F. (1946b).Poetika:7,Şiir ve Cemiyet. *Büyük Doğu*, C.3, S.54, s.2-5.
- KISAKÜREK, N. F. (1946c). Poetika:11-Şiir ve Devlet. *Büyük Doğu*, C.3, S.58, s.2-4.
- KISAKÜREK, N. F. (1997). *Öfke ve Hiciv*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- KISAKÜREK, N. F. (1998). *Çerçeve I*, Bsk.3. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- KISAKÜREK, N. F. (2004). *Çile-Bütün Şiirleri*. İstanbul: YKB Yayınları.
- KISAKÜREK, N. F. (2004b). *Babıali*, 10. Bsk. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- KISAKÜREK, N. F. (1990). *Konuşmalar*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- KOCAHANOĞLU, O. S. (1983). *Türk Edebiyatında Necip Fazıl Kısakürek*. İstanbul: Ağrı Yayınları.
- KOÇER, Ş. S. (2005). Necip Fazıl'da Ölüm Düşüncesi ve Ölümsüzlüğe Ulaştıran Yollar. *Necip Fazıl Kısakürek Özel Sayısı*. Hece Yayınları. Yıl:9, S:97, Ocak 2005, s.95.
- KOLCU, A. İ. (2002). *Albatros'un Gölgesi-Baudelaire'in Türk Şiirine Tesiri Üzerine*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- KURT, İ. (1991) *Çiledeki İnsan Necip Fazıl*. Ankara: Yaygın Eğitim Enst. Matbaası.
- MİYASOĞLU, M. (1999). *Necip Fazıl Kısakürek*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- OKAY, M., O. (1991). Kültür ve Edebiyatımızdan. Ankara: Akçağ Yayınları.**
- ORÇAN, M. (2005). Geçiş Dönemi Aydınlarının Çilesi, Necip Fazıl Kısakürek Özel Sayısı**, Hece Yayınları. Yıl:9, S:97, ss. 117-127.
- SERT, İ. (2005). Fikir Öfkesiyle Kavru lan Bir Ömür, *Necip Fazıl Kısakürek Özel Sayısı*. Hece Yayınları. Yıl:9, S:97, ss. 83-94.
- TAHİR'ÜL MEVLEVİ (1973). *Edebiyat Lügati*. İstanbul: Enderun Yayınları.
- TANPINAR, A. H. (1977). Şiir Hakkında, *Edebiyat Üzerine Makaleler*. (Haz: Zeynep Kerman). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- TANPINAR, A. H. (1985). *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Çağlayan Kitabevi.
- TUNÇ, M. Ş. (1936). Şiir ve Fikir. *Ağaç*. S.4, Nisan 1936, s.2-5.
- VALÉRY, P. 1936). Şiir Meseleleri. *Kültür Haftası*. S.15, Nisan 1936, s.280-284.
- WELLEK, R. - WARREN A. (1983). *Edebiyat Biliminin Temelleri*. (Çev: Edip Ahmet Uysal) Ankara: KTB Yay.
- YARDIM, M. N. (2001). *Türk Şiirinden Portreler*. İstanbul: Burak Yayınları.